

KOLNING I ALBORGA

Arkeologisk utredning

Alborga 5:7 och 6:17

Valbo socken

Gävle kommun

Gästrikland

Ida Åhlin

Kolning i Alborga

Arkeologisk utredning

Alborga 5:7 och 6:17

Valbo socken

Gävle kommun

Gästrikland

Rapport 2025:28

Ida Åhlin

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: Kolbotten efter resmila, L2025:4336. Foto: Andreas Widerberg.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

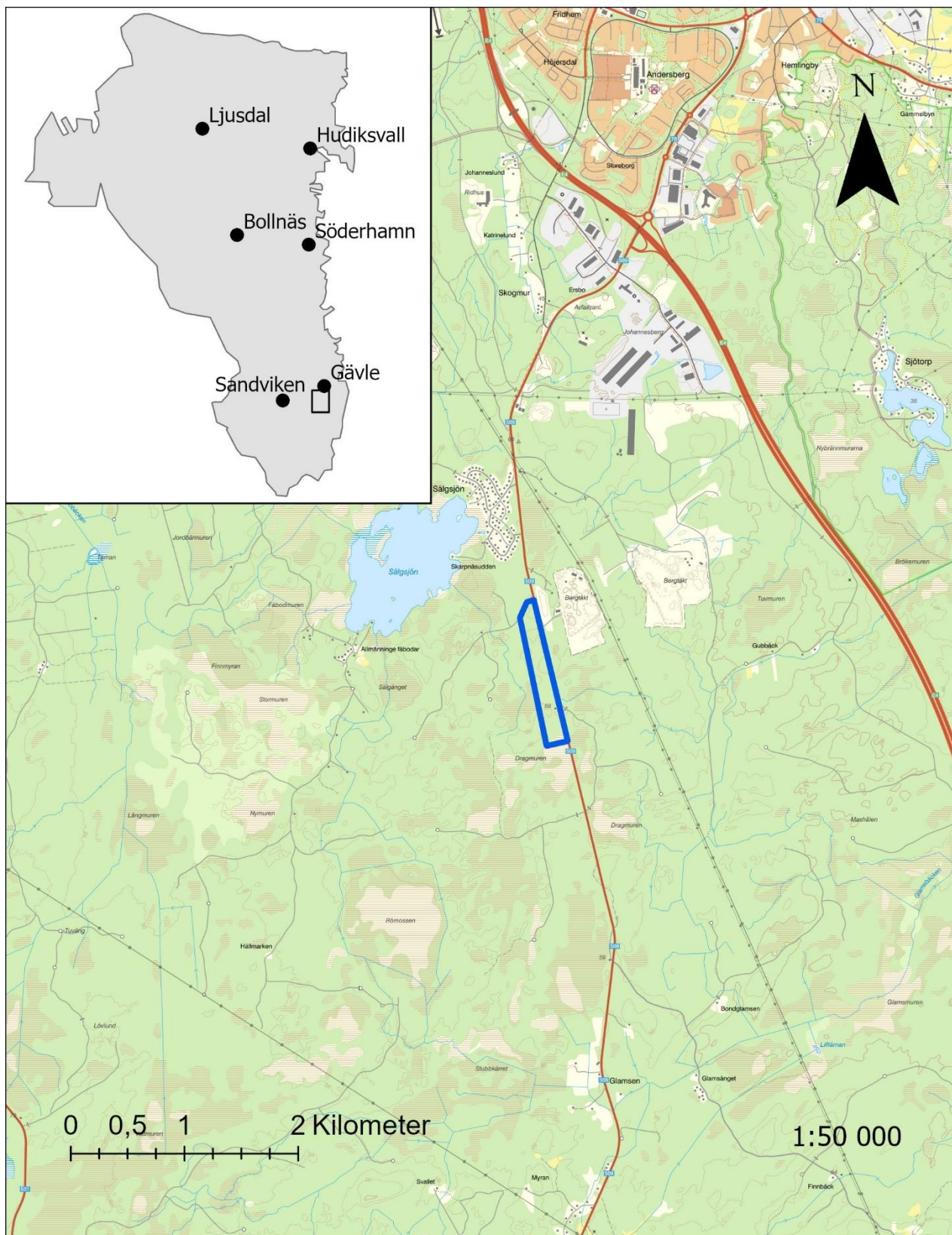
Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Syfte och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	5
Resultat.....	7
Kart- och arkivstudier.....	7
Fältarbetet.....	10
<i>Kolningsanläggningar.....</i>	<i>11</i>
<i>Område med skogsbrukslämningar.....</i>	<i>12</i>
<i>Väg.....</i>	<i>12</i>
<i>Gränsrösen</i>	<i>12</i>
Åtgärd.....	17
Administrativa uppgifter	18
Referenser.....	18

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta. Utredningsområdet är markerat med blått.

Sammanfattning

Länsmuseet Gävleborg har gjort en arkeologisk utredning av ett cirka 21 hektar stort område, inom fastigheterna Alborga 5:7 och Alborga 6:17, Valbo socken i Gävle kommun. Syftet med utredningen var att identifiera och dokumentera eventuella okända lämningar inom området. Fältarbetet utfördes den 13 juni 2025.

I utredningen påträffades totalt åtta lämningar som utgörs av två kolbottnar, två områden med skogsbrukslämningar, en färdväg och tre gränsrösen. Alla utom gränsrösen registrerades i KMR, med den antikvariska bedömningen övrig kulturhistorisk lämning.

Ytan inom utredningsområdet har varit utmark sedan åtminstone 1664. På en karta från 1900-talet syns dock en färdväg som sammanfaller bra med inmätningen av vägen som påträffades i denna utredning.

Inledning

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk undersökning efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg, inom fastigheterna Alborga 5:7 och 6:17, Valbo socken, Gävle kommun (2098-2025, 2025-04-06). Utredningsområdet är cirka 21 hektar stort. Utredningen gjordes för att KAJA Recycling AB avser att terrassera och schakta i området inför en ny överbyggnad. Utredningen utfördes 2025-06-13 av fyra arkeologer.

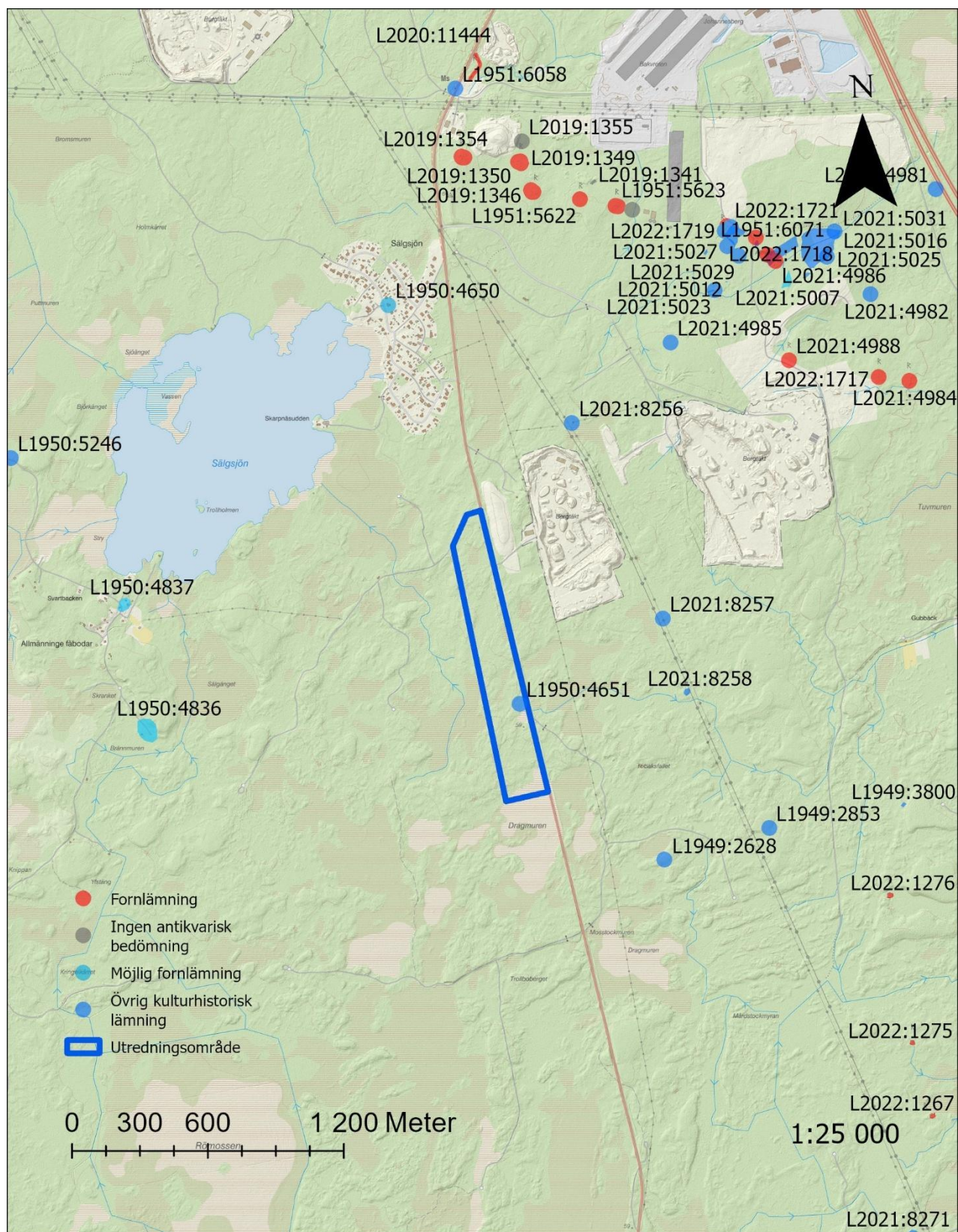
Syfte och metod

Syftet med utredningen var att fastställa om det inom aktuellt område fanns okända forn- och övriga kulturhistoriska lämningar som måste dokumenteras innan planerat markarbete av KAJA Recycling AB. Inför fältarbetet gjordes kartstudier och genomgång av Skog & Historia-registret. Hela utredningsområdet har inventerats okulärt och påträffade lämningar har beskrivits, fotograferats samt mätts in med DGPS. Inga lägen för steg 2 togs ut. Lämningarna har registrerats i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR).

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet är cirka 21 hektar stort och ligger ungefär 55-60 meter över havet. Miljön präglas av barrskog med inslag av lövträd och ställvis myrmark växlat med relativt flack moränmark.

I utredningsområdet finns sedan tidigare en väghållningssten registrerad som övrig kulturhistorisk lämning (L1950:4651). I närområdet utgörs de flesta lämningar av fäbodan (L1950:4837, L1950:4836) och områden med skogsbruk så som kolbottnar (till exempel L1949:2628, L2021:8257, L2021:8258).

Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta över terrängskuggning, med lämningar i närområdet markerade.

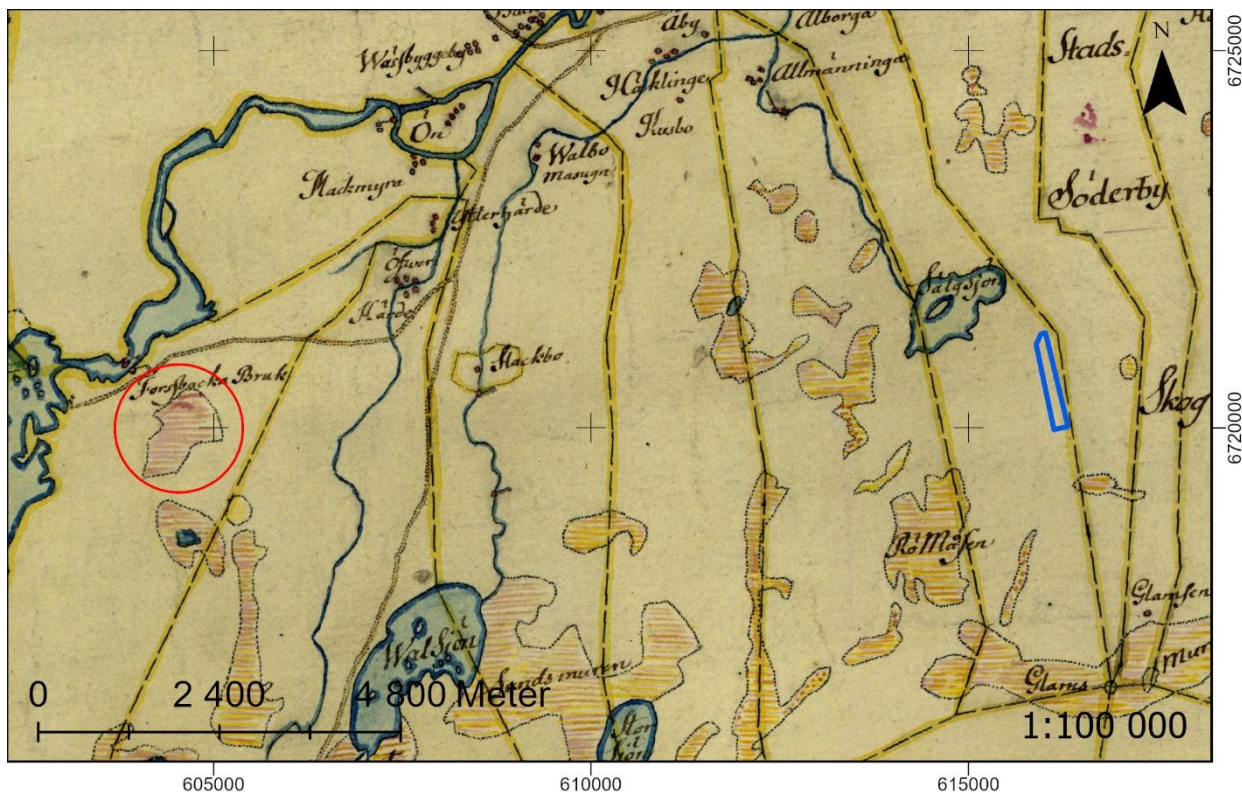
Resultat

Kart- och arkivstudier

Enligt kartmaterialet som finns att tillgå har utredningsområdet varit obrukad skogsmark sedan åtminstone 1664 (fig. 3). Det finns inga kartor som indikerar någon väg i närheten av utredningsområdet innan generalstabskartan från år 1900 (fig. 5). Troligen är vägen som påträffades i utredningen en del av denna.

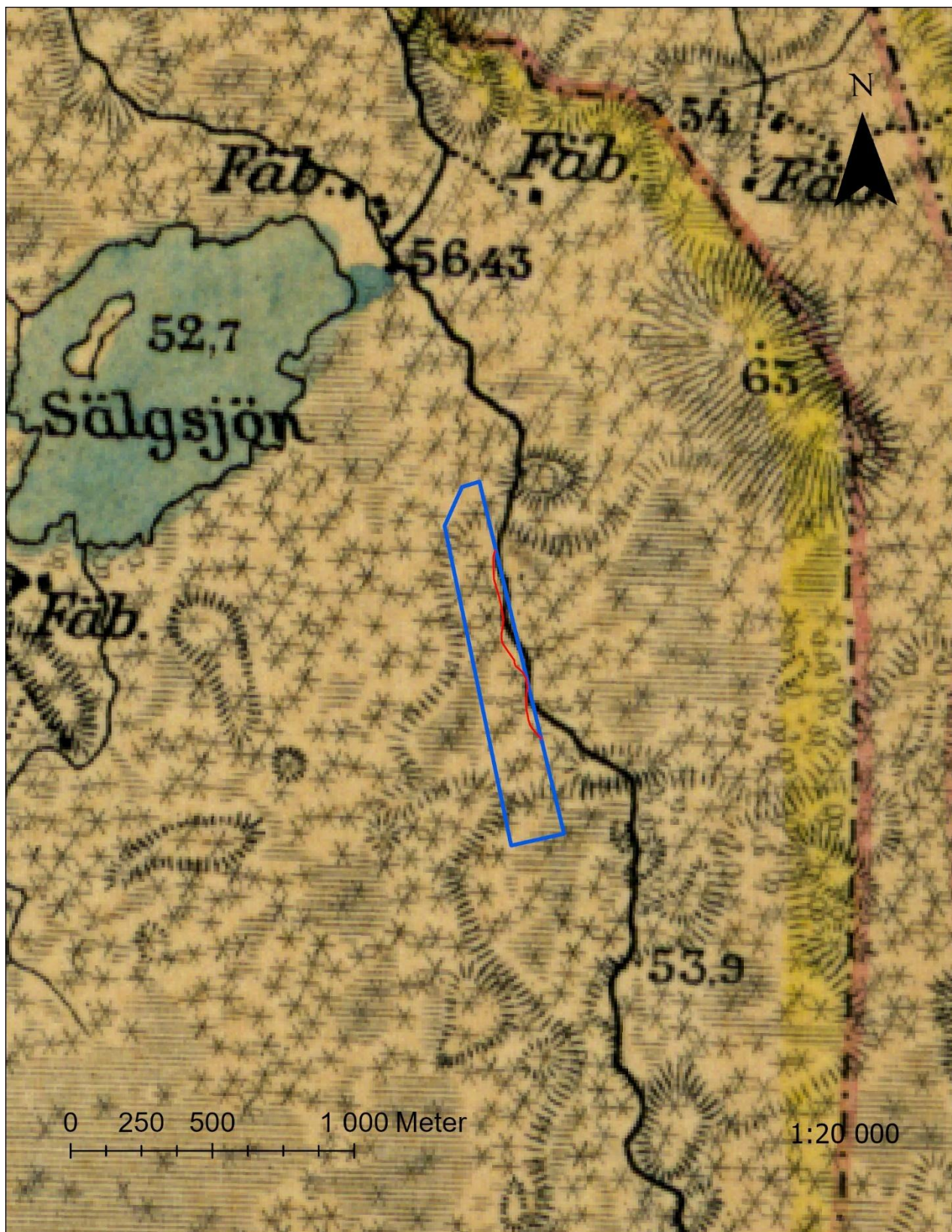

Figur 3. Geografisk karta från Lanmäteristyrelsens arkiv, årtal 1664. Inga byggnader eller vägar syns i området kring Säljesjön (Säljesjön).

Figur 4. Georefererad sammandragskarta över Gävleborgs län från år 1789. Här syns Forsbacka bruk inringat med rött och utredningsområdet markerat med blått. Dock finns ingen väg i närheten av utredningsområdet.

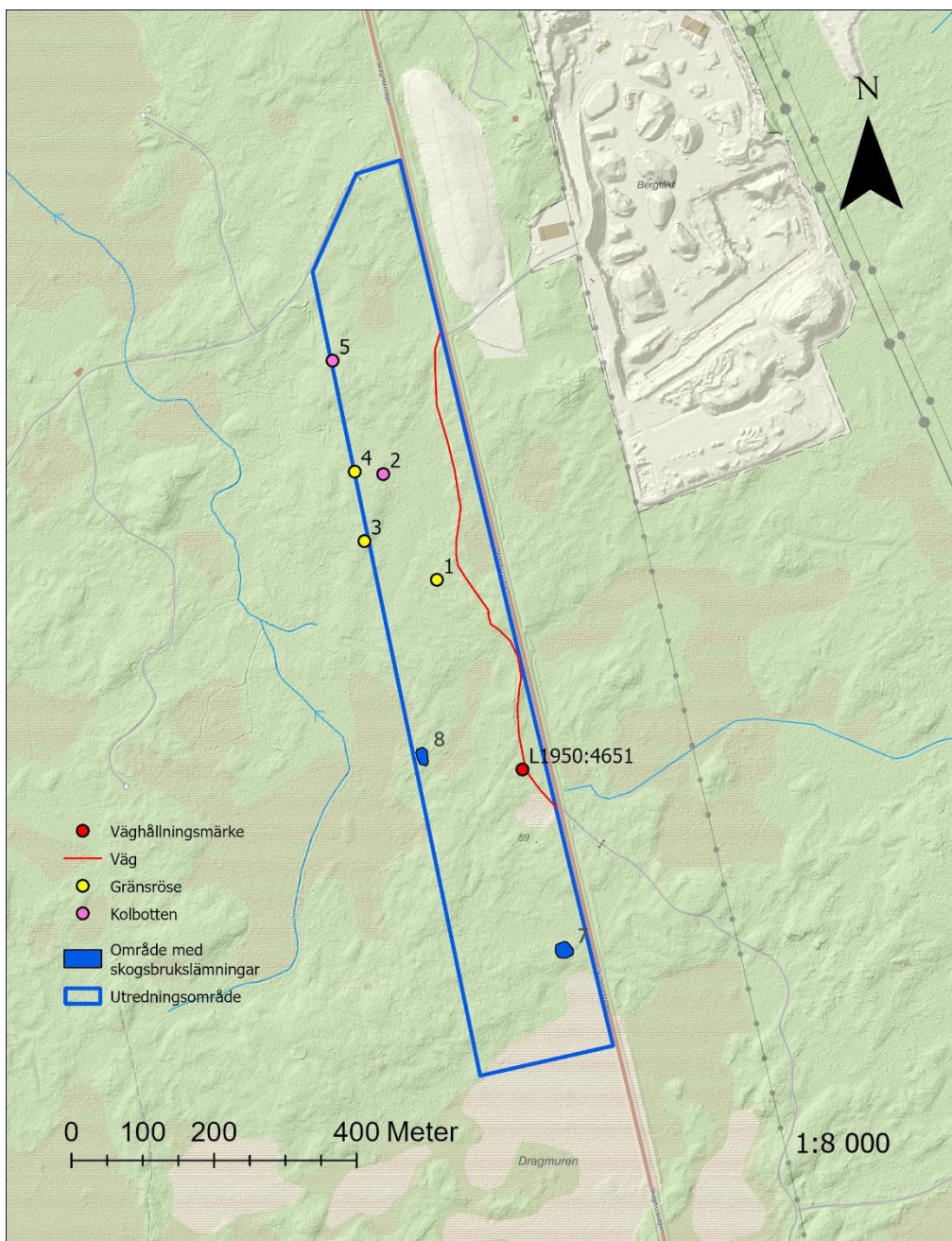
Det närmsta järnbruket, Forsbacka bruk, ligger cirka en mil väst om utredningsområdet (L1950:5831). Järnbruket var i gång ett tag innan 1850, men inga vägar från utredningsområdet finns på någon karta förrän 1900. Att åka en mil genom skogsterräng och med en åsrygg som barriär på vägen till bruket (fig. 8), gjorde det nog svårt och ineffektivt att frakta kolet varsamt, även i släde på vintern. Kolningen hade då förmodligen inte kommit i gång i Alborga förrän någon gång efter år 1850, vilket gör alla kolningsanläggningar som påträffades i utredningen övriga kulturhistoriska lämningar.

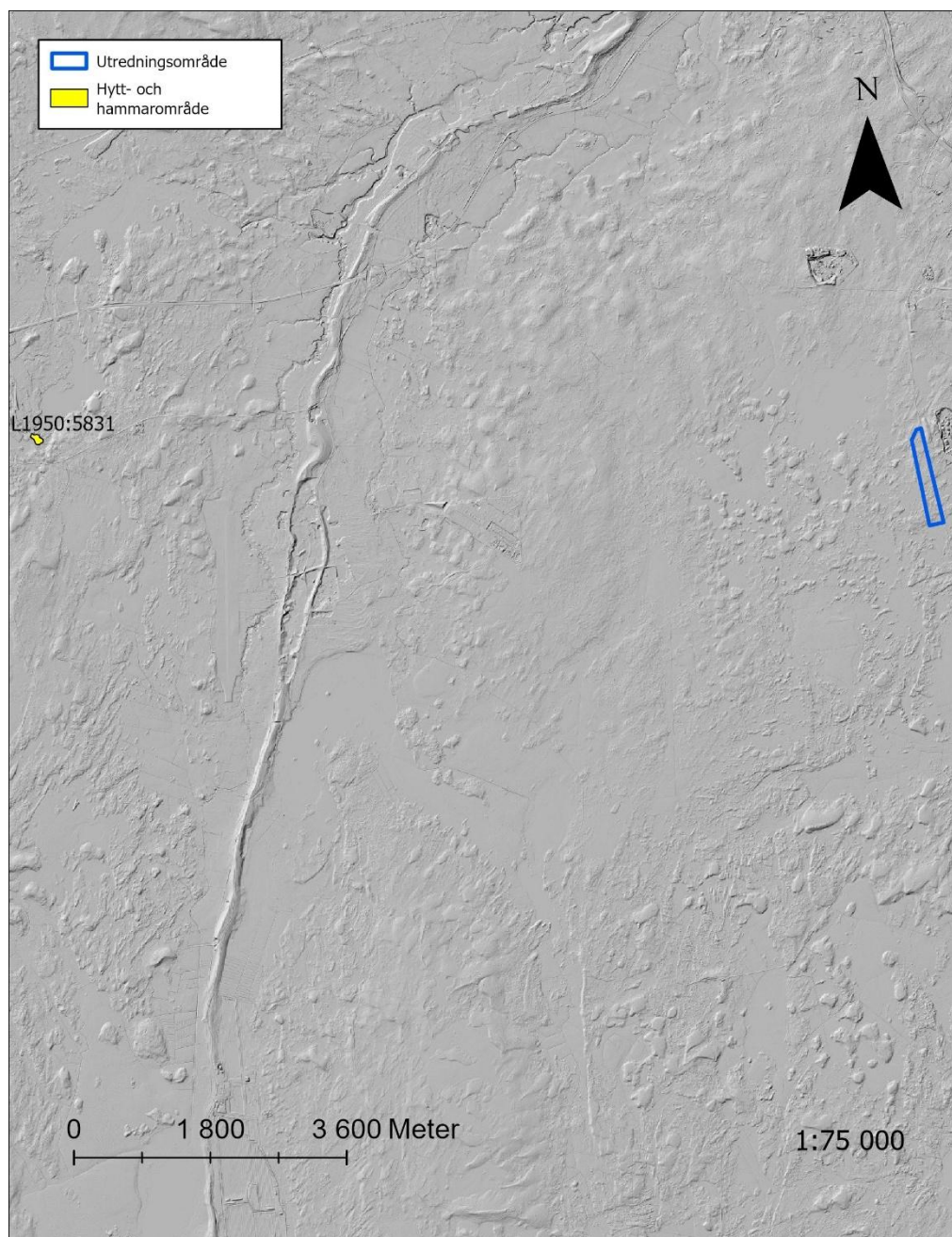
Figur 5. Generalstabkartan från Rikets allmänna arkiv, årtal 1900. Utredningsområdet är markerat med blått och vägen (objekt 6, L2025:4332) som påträffades i utredningen är markerad med rött.

Fältarbetet

I utredningen påträffades totalt åtta lämningar. Tre av dem var gränsrösen i aktiva gränser och registrerades därför inte. Resterande fem utgörs av kolbottnar efter resmilor, områden med skogsbrukslämningar och en färdväg (tab. 1). Terrängen inom utredningsområdet var präglad av relativt flack moränmark och ställvis myrmark i blandskog. Delar av området var markberedda.

Figur 6. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta över terrängskuggning, med utredningsområdet och påträffade lämningar, samt den redan kända lämningen, väghållningssten L1950:4651.

Figur 7. Utdrag ur Lantmäteriets terrängskuggning. Terrängen mellan utredningsområdet och järnbruket är inte ideal för varsam transport av kol.

Kolningsanläggningar

Det påträffades två ensamliggande kolbottnar efter resmilor (L2025:4330, L2025:4329) i den norra delen av utredningsområdet, dryga 150 meter ifrån varandra. De var belägna i markberedd moränmark vilket gjorde dem väldigt svåra att se.

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturbeskrivning lämning

Område med skogsbrukslämningar

I den södra halvan av utredningsområdet påträffades två områden med skogsbrukslämningar, bestående av kolbottnar efter resmilor med tillhörande grunder efter kolarkojor. Dessa två områden låg båda intill myrmark. Kolbotten i L2025:4338 var svår att se på grund av körspår som gick rakt genom anläggningen. Den tillhörande kojgrunden var väldigt övermossad, men konturerna av vallarna (fig. 7, 8) och spisröset stack ut i landskapet, vilket gjorde den enklare att identifiera.

Område L2025:4336 påträffades ungefär 300 meter söder om L2025:4338. I kontrast var kolbotten i L2025:4336 väldigt tydlig med kraftig vall.

Antikvarisk bedömning: *Övrig kulturbistorisk lämning*

Väg

En väg (L2025:4332) påträffades längs den östra kanten av utredningsområdet. Vägen utgjordes av en vägbank som ställvis hade relativt höga vallar på ömse sidor (fig. 9). Vägen finns inte med på någon äldre karta, men på generalstabskartan från år 1900 (fig. 4). Landsvägen på generalstabskartan leder till och förbi åtminstone en fåbod strax norr om Sälgsjön. Intill vägen finns en sedan tidigare känd väghållningssten (L1950:4651, fig. 10).

Antikvarisk bedömning: *Övrig kulturbistorisk lämning*

Gränsrösen

Gränsrösen ligger i aktiva fastighetsgränser och har därför inte registrerats i KMR.

Figur 8. Kolbottnen inom L2025:4336. Lutningen på vallen är markerad med rött. Foto: Andreas Widerberg.

Figur 9. Del av vallen på kolbottnen inom L2025:4336. Foto: Andreas Widerberg.

Figur 10. Väg L2025:4332. Till höger i bild syns en del av vallen längs vägens kant. Foto: Andreas Widerberg.

Figur 11. Væghållningsstenen, L1950:4651. Foto: Andreas Widerberg.

Tabell 1. Tabell över påträffade lämningar.

Nummer	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
1	Gränsröse, 1,4x1,2 m (Ö-V), 0,5 m h av 0,25-0,3 m st stenar. Utrasad. I centrum står en käpp. Aktiv gräns. Ligger i en rågång.	<i>Ej registrerad i KMR</i>
2/L2025:4329	Kolbotten, rund, ca 13 m diam. I kanten en vall, 2 m br, 0,5 m h. Kolbotten är skadad av markberedning. I kanten enstaka stybbgropar, 2 m diam och 0,2 m dj.	<i>Övrig kulturbhistorisk lämning</i>
3	Gränsröse, 1,5 m i diam, 6 m h, av 0,2-0,5 m st kantiga stenar. I centrum står en käpp.	<i>Ej registrerad i KMR</i>
4	Gränsröse, 0,8 m i diam, 0,55 m h, av 0,2-0,5 m st kantiga stenar. Ligger på ett större block i en rågång.	<i>Ej registrerad i KMR</i>
5/L2025:4330	Kolbotten efter resmila, ca 13 m i diam. Svår att se pga skador av markberedning. Kol vid provstick.	<i>Övrig kulturbhistorisk lämning</i>
6/L2025:4332	Väg, ställvis vägbank, 700 m l (NNV-SSÖ) och 3-4,5 m br, i kanten vallar, 1-2 m br och 0,3-1,3 m h, uppbyggda av jord och sten.	<i>Övrig kulturbhistorisk lämning</i>
7/L2025:4336	Område med skogsbrukslämning, 28x23 m (NV-SÖ), bestående av 1 kolbotten efter resmila och 1 grund efter kolarkoja. Kolbotten är rund, 19 m diam. Vall, 0,3 m br och 0,3-0,6 m h. Kojgrund, 5,5x3,5 m (NNV-SSÖ), begränsas av vall, 0,8-1 m br och 0,2-0,4 m h. I SSÖ ligger ett spisiröse, 3x2 och 0,8 m h, av natursten, 0,15-0,5 m st. Kojgrunden ligger SÖ om kolbotten.	<i>Övrig kulturbhistorisk lämning</i>
8/L2025:4338	Område med skogsbruksanläggning, 26x15 m (NNV-SSÖ), bestående av 1 kolbotten efter resmila och 1 grund efter kolarkoja. Kolbotten, rund, 14 m diam. Ställvis vall, 3 m br och 0,3 m h. Kolbotten är svår att se. Körspår går genom kolbotten (NÖ-SV). Kojgrund, 5x3,5 m (N-S), begränsad av vall, 0,5-0,8 m br och 0,1-0,3 m h. Spisiröse i N, 3x2,5 m och 0,8 m h, av natursten. Kraftigt övervuxen.	<i>Övrig kulturbhistorisk lämning</i>

Åtgärd

Exploatören KAJA Recycling AB har valt att inte ta bort lämningarna. Läns museet har på uppdrag av företaget märkt ut lämningarna med gulsvarta kulturmiljöband.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 2098-2025

Länsstyrelsens beslutdatum: 2025-04-07

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2025-126/130

Uppdragsnummer KMR: 202500641

Undersökningstid: 2025-06-13

Projektledare: Ida Åhlin

Personal: Maria Björck, Linus Eriksson, Andreas Widerberg och Ida Åhlin

Fastigheter: Alborga 5:7 och 6:17

Socken: Valbo

Kommun: Gävle

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt area: 21 ha

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseets Gävleborg arkiv och servrar

Fynd: Inga fynd påträffades.

Referenser

Arkiv	Akt	Åtgärd	År	Socken	Ort
Lantmäteristypens arkiv	V8	Geografisk karta	1664		
Lantmäteristypens arkiv	V29	Sammandragskarta	1789		Gävleborgs län
Rikets allmänna kartverks arkiv	J243-98-1	Generalstabskartan	1900		Gävle, 98-1

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregistret (Fornsök):

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Skogsstyrelsen, Skogens pärlor (skog och historia-registret):

<https://www.skogsstyrelsen.se/skogensparlor>

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se